

פתח דבר

החלטה כוללת ראשונה בנושא לצורך הנעת הטיפול; (ב) שנה וחצי לאחר פרוץ המלחמה ופינוי יישובים בצפון עדיין לא מונה דרך קבע גורם מטה להובלת הטיפול בנושא. בעת הזו אף אין ממלא מקום לתפקיד מרכזי וחיוני זה; (ג) נכון למועד פרסום דוח זה עדיין לא גובשה תוכנית רב-שנתית לשיקום הצפון.

תוצאה קשה זו מונחת בראש ובראשונה לפתחו של משרד ראש הממשלה והעומד בראשו, ראש הממשלה ח"כ בנימין נתניהו, ולפתחו של מנכ"ל המשרד לשעבר יוסי שלי, אשר לא ביצעו את המשימות המרכזיות שהוטלו על המשרד בשתי החלטות ממשלה, לרבות גיבוש מתווה ארוך טווח לשיקום יישובים בצפון והיערכות לקראת חזרת התושבים המפונים לבתיהם.

לצד אלו, משרד מבקר המדינה מעיר למשרד האוצר על היערכות תקציבית לא מספקת ליישום החלטת ממשלה ממאי 2024 ועל פעולה לא נחושה דייה לצורך גיבוש תוכנית רב-שנתית לשיקום ופיתוח הצפון.

תושבי מדינת ישראל, משעה שנקלעו למשבר חמור ומתמשך במערך חייהם, ראויים היו למענה ממשלתי איכותי ויעיל יותר מזה של זכו. הכרחי כי ממצאיו של פרק זה יילמדו במהרה וינקטו כל הפעולות הדרושות להבטחת תגובות מהירות ולשיפור ביכולת הממשלה לגבש מדיניות וליישמה. נוכח האמור לעיל, על הממשלה להשקיע כל מאמץ כדי לסייע לתושבים בשני חבלי הארץ שנפגעו קשות מאז פרוץ המלחמה.

יישום הסיוע הכלכלי לעסקים קטנים בחודשים הראשונים של מלחמת חרבות ברזל

מלחמת חרבות ברזל פגעה פגיעה של ממש גם בעסקים קטנים רבים, והם נאלצו להתמודד עם גיוס למילואים של בעליהם, עם מחסור בעובדים, עם האטה ניכרת בפעילות הכלכלית במשק ואף עם סגירה של עסקים לתקופות ארוכות בעטיין של הנחיות ביטחוניות, בפרט באזורים שמהם פונתה אוכלוסייה

לצד ניהול המערכה הצבאית במלחמת חרבות ברזל נדרשה הממשלה לנהל "מערכה" במישור האזרחי והכלכלי, שתכליתה מתן מענה נרחב לאוכלוסייה שמערך חייה נפגע עמוקות בתקופת המלחמה.

אגד מיוחד זה, המתפרסם במסגרת דוחות מבקר המדינה על מתקפת הטרור בשבעה באוקטובר 2023 ומלחמת חרבות ברזל, כולל שני פרקים העוסקים בטיפול הממשלה במישור האזרחי והכלכלי.

טיפול הממשלה ביישובי הצפון במהלך מלחמת חרבות ברזל - המישור האזרחי-כלכלי

ההשלכות של החזית הצפונית במלחמת חרבות ברזל על מאות אלפי תושבי הצפון הן חסרות תקדים בהיקפן, בעוצמתן ובמשכן. להלן עובדות ונתונים שיכולים ללמד ולו מעט על המציאות שאליה נקלעו התושבים: עשרות אלפי תושבים ביישובי הצפון פונו או התפנו מבתיהם, ומאות אלפי תושבי הצפון שלא פונו סבלו וסובלים מהשפעות המלחמה; מאות מבנים ניזוקו באורח משמעותי; תחום התעסוקה נפגע קשות ובכלל זה עסקים מקומיים רבים; חלק ניכר מתלמידי בתי הספר חוו פגיעה של ממש במצבם הרגשי, ומערכת החינוך בצפון עמדה ועדיין עומדת בפני אתגרים דרמטיים; כמחצית מתושבי הצפון הטילו ספק בשאלת חזרתם לחיים באזור.

התמודדות ממשלתית עם אירוע קיצוני מסוג זה מחייבת את הדרג המדיני ואת הרשות המבצעת לקבל החלטות מהירות וליישמן בדרך תכליתית ואפקטיבית.

הפרק בנושא טיפול הממשלה ביישובי הצפון במהלך מלחמת חרבות ברזל - המישור האזרחי-כלכלי מלמד כי במבחן התוצאה ולאורך תקופה ארוכה מאז פרוץ המלחמה הממשלה כשלה במתן המענה הדרוש לחזרת התושבים ולשיקום הצפון.

ביסודו של כישלון זה עומדים שלושה פערים מרכזיים בפעילות הממשלה: (א) הזמן הרב והיקר שחלף עד שקיבלה הממשלה

לעסקים קטנים, בפרט באזורים שפונו ובאזורים הסמוכים לאזורי לחימה.

מומלץ כי ראש הממשלה, בתפקידו כיושב ראש הקבינט החברתי-כלכלי, ושר האוצר, בתפקידו כממלא מקום יושב ראש הקבינט, יכנסו את הקבינט כדי לבצע בקרה שוטפת על אפקטיביות תוכניות הסיוע הכלכליות לעסקים, לרבות בכל הנוגע לעסקים קטנים, ולפעול בהתאם לשם מתן מענה הולם לעסקים אלו; כל זאת בראי התמשכות המלחמה והפגיעה הכלכלית בעסקים, בפרט באזורי קווי העימות.

לסיום, תודתי נתונה לעובדי משרד מבקר המדינה על ביצוע הביקורת באופן מקצועי, יסודי ומעמיק.

נייחל ונתפלל להחזרת כל החטופים, לשלום חיילינו ולהצלחת כוחות הביטחון בהגנה על ארצנו.

מתניהו אנגלמן

מבקר המדינה

ונציב תלונות הציבור

ירושלים, סיוון התשפ"ה, יוני 2025

כדי לתת מענה מיטבי בעת שגרה ובשעת חירום לעסקים קטנים, וביתר שאת לעסקים זעירים, יש צורך להיערך מבעוד מועד באמצעות תוכניות מגירה כלכליות המבוססות על תרחישי ייחוס אפשריים הנגזרים מאירועי החירום השונים, שייתנו מענה מהיר ככל הניתן ב"לחיצת כפתור". בהכנת תוכניות אלה יש למפות את הענפים הכלכליים שייפגעו יותר בכל אחד מאירועי החירום ואת הצרכים הייחודיים שיש לספק להם; יש לבחון מהן העלויות הצפויות של החלטה על מתן סיוע, מהם המקורות לגיוס כספי הסיוע ומהי תרומתו של הסיוע לכלכלה; ויש לבדוק אילו אוכלוסיות זקוקות לסיוע ייחודי, למשל משרתי מילואים שהם בעלי עסקים. חשוב שהתוכניות הללו יוכנו בשיתוף פעולה מלא בין משרדי הממשלה הרלוונטיים, ושהן יתבססו על הפקת לקחים מאירועי חירום קודמים.

יש לתת מענה מתאים למציאות שבה בעלי עסקים קטנים משרתים במילואים ונאלצים להפסיק בבת אחת את חיי השגרה ואת הפעילות העסקית שלהם לתקופה ארוכה. יש לתת מענה מתאים גם לבעלי עסקים שפונו מביתם ומתמודדים הן עם עקירה מסביבתם החברתית והן עם חוסר ודאות וקשיים כלכליים. מענה לאוכלוסיות אלה יכלול מסלולי סיוע מיוחדים, הארכת פרקי הזמן להגשת בקשות לתוכניות הסיוע הקיימות ומתן קדימות לטיפול באוכלוסיות אלה. נוכח הצורך לסייע למספר גדול של עסקים קטנים יש חשיבות לקיומו של גוף אחד מתכלל, בעל סמכויות רחבות ותקציב משמעותי, שיתאם בין פעולות משרדי הממשלה לסיוע לעסקים קטנים. מומלץ כי משרד הכלכלה, האחראי לפעילות הסוכנות לעסקים קטנים, יוביל את פעילותה הנוגעת לעסקים קטנים בעת שגרה ובשעת חירום, יתאם בין הגופים המטפלים בנושא הסיוע לעסקים קטנים ויתכלל את פעילותם. תיאום הפעילות בנושא זה ותכלולה ימנעו כפילויות, חוסר יעילות ובזבז משאבים

על שרי הכלכלה והאוצר להנחות את משרדיהם להפיק לקחים מתוכניות הסיוע לעסקים קטנים ולברר מהי התמיכה הנדרשת